

Феннич В.П. Підстави спрощеного позовного провадження в цивільному процесі. 72-га підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (26-28 лютого 2018 р.). Ужгород: вид-во УжНУ «Говерла», 2018. С. ?-?

Феннич В.П.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права та процесу УжНУ

ПІДСТАВИ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кожен новообраний Президент України проводив або намагався провести судову реформу. Під час правління Кучми була проведена «мала судова реформа»¹. В часи президентства Януковича в 2010 році відбулася ще одна судова реформа². Президент Порошенко з моменту свого обрання перманентно проводить реформування всієї судової системи³. Полишаючи безсумнівно політичну складову таких реформ, відзначимо, що вони неабияк впливали та впливають на судочинство, в тому числі й цивільне. Нова редакція ЦПК України в жовтні 2017 року зумовила появу багатьох новел в цивільному процесі, одним із яких стало поява спрощеного позовного провадження.

Позовне провадження цивільного судочинства виступає традиційним провадженням, в межах якого вирішуються спори про право у сфері цивільних, трудових, сімейних, житлових, земельних та інших відносин. Позовне провадження виступає основним провадженням цивільного процесу, конструкція якого покладена в основу інших проваджень у судах першої інстанції. В рамках

¹ Хотинська-Нор О.З. Вплив «малої судової реформи» на розвиток судової системи України: організаційні аспекти. *Судова апеляція*. 2016. №1 (42). С. 8.

² Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали. Київ: Центр Разумкова, 2013. 130 с.

³ Про очищення влади: Закон України №1682-VII від 16.09.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №44. Ст. 2041; Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України №192-VIII від 12.02.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №18, №19-20. Ст. 132; Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України №1401-VIII від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №28. Ст. 532; Про судоустрій і статус суддів: Закон України №1402-VIII від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №41. Ст. 545; Про Вищу раду правосуддя: Закон України №1798-VIII від 21.12.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №7-8. Ст. 50; Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України №2147-VIII від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №48. Ст. 436.

позовного провадження розглядають найбільшу кількість цивільних справ, які щороку надходять до судів України.

Позовне провадження направлено на розгляд та вирішення найбільш різноманітних за матеріально-правовими особливостями категорій цивільних справ. Оскільки таких справ доволі багато, загальна процедура позовного провадження, яка має ці особливості враховувати, є громіздкою. Це ускладнює доступ до судочинства в сфері цивільного процесу та затягує розгляд цивільних справ. Ось чому питання диференціації позовного провадження завжди було в полі зору доктрини цивільного процесу⁴.

Диференціація позовного провадження може проводитися у бік ускладнення процедури розгляду цивільної справи, якщо необхідно створити, наприклад, додаткові процесуальні гарантії для учасників справи. Зокрема, заочному провадженні, яке характерно тільки для позовного в цивільному процесі, притаманна ускладнена процедура. Проте, як правило, відступ від загальних правил розгляду справ позовного характеру, переслідує мету спрощення розгляду цивільної справи. Одним із варіантів диференціації позовного провадження цивільного процесу в сторону його спрощення в Україні стало запровадження спрощеного позовного провадження.

Як вказували автори зазначених змін, поява спрощеного позовного провадження зумовлена необхідністю дотримання розумних строків розгляду справ, процесуальної економії часу та зменшення навантаження на суди. Все це має бути досягнуто за рахунок спрощення процедури та прискорення розгляду нескладних та менш значних справ, а в передбачених законом випадках – розгляду справи без виклику сторін⁵.

Відповідно до ч. 4 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної

⁴ Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. 2015. Вип. 131. С. 64; Ткачук О.С. Реалізація судової влади в цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: дис. ...докт. юрид. наук. Харків, 2016. С. 141.

⁵ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення: 02.03.2018).

складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи⁶. Отже, можна побачити, що саме матеріально-правові особливості певних категорій цивільних справ, дозволили законодавцю об'єднати їх у певну групу та запропонувати для них оптимальну, з його точки зору, процедуру.

Спрощене позовне провадження виступає різновидом позовного провадження, процедура якого охоплює розгляд позовних справ певної категорії на всіх її етапах слухання в суді. Саме вказані справи і будуть виступати підставами спрощеного позовного провадження, тобто тими вимогами, які можна заявити за процедурою спрощеного позовного провадження.

Справи, які мають розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження нормативно визначені в ст. 19 та ст. 274 ЦПК України, що певною мірою не дуже вдало дублюють одна одну. Як вище було вказано, в порядку спрощеного позовного провадження можна розглядати згідно ч. 4 ст. 19 ЦПК України чотири категорії цивільних справ: малозначні справи; справи, що виникають з трудових відносин, справи незначної складності; інші справи, для яких пріоритетним є швидке їх вирішення. Перше, що кидається в очі при такому конструюванні справ спрощеного позовного провадження, це відсутність правової визначеності в законі щодо того, які вимоги можна розглядати в такому виді позовного провадження. Друге, на що звертається увага, це наявність оціночних категорій, які безсумнівно обумовлюють появу в суду дискреційних повноважень. Та третє, що викликає занепокоєння: відсутність виключного переліку таких категорій позовних справ.

В порівнянні зі ст. 19 ЦПК України, ст. 274 ЦПК України, виділяє три категорії справи, які можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження: малозначні справи, справи, що виникають з трудових правовідносин та будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду (ч. 1-2).

⁶ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України №1618-IV від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №40-41, №42. Ст. 492.

Проте, це ще не все: відповідно до ч. 2 ст. 161 ЦПК України, вимоги, за якими може бути виданий судовий наказ, можуть бути заявлені за вибором заявника в порядку спрощеного позовного провадження.

Як видно, тільки з приводу двох категорій справ особливих проблем стосовно визначення процедури, за якою їх можна вирішувати, не виникне: трудові спори та вимоги, за якими може бути видано судовий наказ. Якщо перші визначаються характером спірних правовідносин та характером законодавства, яке підлягає застосуванню, то вимоги, що можуть розглядатися в порядку наказного провадження, чітко визначені в ст. 161 ЦПК України. Наразі ЦПК України передбачає сім вимог, що можуть бути предметом розгляду в порядку наказного провадження і цей перелік має виключний характер.

Інші справи, які можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження визначаються, з урахуванням ряду умов, які вписані в ЦПК України.

Відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК України малозначними справами, які можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження є справи, де ціна позову не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 1) та справи незначної складності, визнані судом малозначними (п. 2). Отже, якщо перша група малозначних справ такою визнається законодавцем, то друга – може бути визнана судом.

Очевидно, що законодавець при окресленні першої групи малозначної справи (п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України) брав до уваги тільки один критерій: ціну позову. Ціна позову не повинна перевищувати 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Він має вираховуватися станом на 1 січня кожного календарного року, в якому подається відповідна заява (ч. 9 ст. 19 ЦПК України). Зокрема, згідно ст. 7 Закону України «Про державний бюджет на 2018 рік»⁷ розмір прожиткового мінімуму на одну працездатну особу станом на 1 січня 2018 року становить 1762 грн. Отже, перша група малозначної справи в розумінні ЦПК України на 2018 рік, будуть справи, ціна позову яких

⁷ Про державний бюджет на 2018 рік: Закон України №2246-VIII від 07.12.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №3-4. Ст. 26.

не буде перевищувати 176200 грн. (близько 5500 євро на момент написання цього матеріалу – *Авт.*).

Натомість друга група малозначних справ (п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України) – справи незначної складності, які можуть бути визнані судом малозначними, має багато критеріїв, за якими суд може віднести цивільну справу до цієї категорії та розглянути вимогу в порядку спрощеного позовного провадження. Так, відповідно до ч. 3 ст. 274 ЦПК України суд, при вирішенні питання про доцільність вирішення справи у порядку спрощеного позовного провадження, повинен врахувати наступне: 1) ціну позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. Отже, у цьому разі до уваги береться не тільки фінансовий критерій (ціна позову), але й інші критерії.

Для того, щоби полегшено застосовувати на практиці норми, які визначають першу та другу групу малозначних справ, ЦПК України вказує, які справи не можуть бути визнані судом малозначними та які справи не можуть розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження. Так, відповідно до п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України суд не може визнати малозначними такі справи, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справи, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Натомість ч. 4 ст. 274 ЦПК України до справ, що не можна розглядати в порядку спрощеного позовного провадження відносить такі справи: 1) справи, що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; 2) справи щодо спадкування; 3) справи щодо приватизації державного житлового фонду; 4) справи щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 розділу III ЦПК України; 5) справи, в яких ціна позову перевищує п'ятсот

розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; б) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних вище з 1 по 5 пункт.

Аналіз умов, за якими справи незначної складності можуть бути визнанні судом малозначними та у яких випадках ні, показує на можливість існування чергового фінансового критерію, відповідно до якого справа може розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження: 500 розмірів прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, тобто 881000 грн. (близько 27000 євро на момент написання матеріалу – *Авт.*). Проте, на відміну від першої групи малозначних справ (п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України), дана група малозначних справ (п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України), фінансовий критерій поєднує з іншими, що вписані в законі. Тобто, якщо вимога, не перевищує 500 розмірів прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, а також є відповідність по іншим критеріям, вказаними в ч. 3 ст. 274 ЦПК України (наприклад, не потрібно призначати експертизу, викликати та допитувати свідків, незначна кількість учасників справи тощо), то справу можна розглядати в порядку спрощеного позовного провадження.

Наявність двох фінансових критеріїв для визнання вимоги такою, що може бути розглянута в порядку спрощеного позовного провадження, на нашу думку, тільки ускладнює ситуацію. Так, справа є малозначною, коли ціна позову не перевищує 176200 грн. і справа може бути малозначною, якщо ціна позову не перевищує 881000 грн. «Є» або «може бути» істотної ролі не грає, оскільки все-рівно мова йде за одну й ту саму процедуру: спрощене позовне провадження. В країнах Західної Європи виділяють провадження по дрібним цивільним справам, де різні суми можуть бути підставою для звернення до різноманітних судів, які за не однаковою процедурою будуть розглядати справи з різними цінами позову. Зокрема, в Німеччині амтсгеріхти розглядають цивільні справи з ціною позову до 5000 євро, а ландгеріхти понад 5000 євро⁸, у Франції міські суди розглядають цивільні справи з ціною позову до 4000 євро, трибунали малої інстанції – від 4000 до 10000 євро, а трибунали великої

⁸ Гражданский процесс зарубежных стран: учеб. пособие / под ред. д-ра юрид. наук А.Г. Давтян. Москва: Проспект, 2009. С. 53-54.

інстанції – понад 10000 євро⁹, в Італії мирові суди розглядають незначні цивільні справи до 5000 євро¹⁰. Отже, в Україні різні ціни позову у цивільному процесі не зумовили інституційну диференціацію, тобто створення окремих судів, які б за спрощеною процедурою розглядали дрібні цивільні справи (малозначні в українському варіанті – *Авт.*). Тому, на наш погляд, не було взагалі жодного сенсу виділяти дві ціни позову як фінансові критерії вибору для однієї процедури.

Інше, що непокоїть у таких вищевказаних фінансових критеріях вибору справи спрощеного позовного провадження, так це великі суми. Якщо такі країни Західної Європи як Німеччина, Італія, Франція на спрощену процедуру пускають дрібні цивільні справи з ціною позову в 4-5 тис. євро, то Україна – до 27 тис. євро. Вказані країни Західної Європи більш виважено дивляться на дотримання пропорційності у цивільному процесі: чим більша сума, тим ближче до стандартної, звичайної процедури, яка надає тобі необхідний обсяг процесуальних гарантій, яких сторона позбавлена під час спрощеного розгляду цивільної справи. З іншого боку, такі ціни позову, що використовуються в Україні для віднесення справи до спрощеного позовного провадження, нівелюють саме поняття «малозначні справи» у цивільному процесі, враховуючи середньомісячну заробітну плату українця. Так, в грудні 2017 року середня заробітна плата в Україні за регіонами становила 8777 грн.¹¹ або близько 270 євро. При таких доходах українців, позиція законодавця дивитися на цивільну справу з ціною позову до 27 тис. євро як «малозначну», виглядає дивним. В Євросоюзі вже давно на міжнародному рівні була запроваджена процедура розгляду позовів у країнах-членах з невеликою ціною до 2000 євро¹². Ось чому, окремі науковці із Західної Європи, коли аналізували проекти змін до процесуальних кодексів в Україні в 2017 році, казали, що ідея дрібних позовів та спрощеної процедури плідна і Україна може її запровадити, «але після

⁹ Гражданский процесс зарубежных стран (Франция и Англия): учебное пособие для аспирантов / Отв. ред. В.Ю. Кулакова. Москва: Проспект, 2017. С. 53.

¹⁰ Сильвестрі Е. Процедура дрібних позовів: міркування та ідеї з Європи й Італії для українських реформ. *Право України*. 2017. №8. С. 150.

¹¹ Середня заробітна плата за регіонами за місяць у 2017 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/reg_zp_m/reg_zpm17_u.htm (дата звернення: 02.03.2018).

¹² Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. Київ: Алерта, 2015. С. 226.

ретельної оцінки верхньої межі суми, відшкодування якої сторона може вимагати»¹³.

Ті категорії справи, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження, під час їх вирішення можуть втрати такий свій статус, наприклад, позивач може збільшити суму позовних вимог чи змінити предмет позову. В такому разі суд повинен постановити ухвалу про розгляд справи в порядку загального позовного провадження (ч. 5 ст. 274 ЦПК України).

Отже, *підстави спрощеного позовного провадження в цивільному процесі* – це вимоги, які особа може заявити в порядку цивільного судочинства для розгляду за спрощеною процедурою, що описана в главі 10 розділу III ЦПК України. Описуючи в ЦПК України вимоги, які можна заявити в порядку спрощеного позовного провадження, законодавець ускладнив застосування цієї процедури тим, що не дотримався принципу правової визначеності при описанні підстав спрощеного позовного провадження та наділив суд дискреційними повноваженнями у встановленні таких підстав. Все це не буде сприяти єдності судової практики в застосуванні норм інституту спрощеного позовного провадження. На нашу думку, набагато кращим варіантом описання підстав спрощеного позовного провадження, була б вказівка на фінансовий критерій (ціна позову) та наданий виключний перелік цивільних справ, які б можна було розглядати в порядку спрощеного позовного провадження незалежно від ціни позову. Причому, включати справи наказного провадження до цього переліку не варто із-за відмінної матеріально-правової природи таких справ від справ спрощеного позовного провадження. Адже саме матеріально-правова природа певних категорій справ обумовлює вибір того чи іншого провадження по них. Якщо законодавець пропонує на одну категорію справи різні спрощені процедури, варто переглянути позиції щодо віднесення тих чи інших категорій цивільних справ до певного спрощеного провадження.

Список використаних джерел

¹³ Сильвестрі Е. Процедура дрібних позовів: міркування та ідеї з Європи й Італії для українських реформ. *Право України*. 2017. №8. С. 150

1. Хотинська-Нор О.З. Вплив «малої судової реформи» на розвиток судової системи України: організаційні аспекти. *Судова апеляція*. 2016. №1 (42). С. 6-15.
2. Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали. Київ: Центр Разумкова, 2013. 130 с.
3. Про очищення влади: Закон України №1682-VII від 16.09.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №44. Ст. 2041.
4. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України №192-VIII від 12.02.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №18, №19-20. Ст. 132.
5. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України №1401-VIII від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №28. Ст. 532.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України №1402-VIII від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №41. Ст. 545.
7. Про Вищу раду правосуддя: Закон України №1798-VIII від 21.12.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №7-8. Ст. 50.
8. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України №2147-VIII від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №48. Ст. 436.
9. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Проблеми законності : зб. наук. пр.* 2015. Вип. 131. С. 62-70.
- 10.Ткачук О.С. Реалізація судової влади в цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: дис. ...докт. юрид. наук. Харків, 2016. 547 с.
- 11.Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного

судочинства України та інших законодавчих актів». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення: 02.03.2018).

12. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України №1618-IV від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №40-41, №42. Ст. 492.
13. Про державний бюджет на 2018 рік: Закон України №2246-VIII від 07.12.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №3-4. Ст. 26.
14. Гражданский процесс зарубежных стран: учеб. пособие / под ред. д-ра юрид. наук А.Г. Давтян. Москва: Проспект, 2009. 480 с.
15. Гражданский процесс зарубежных стран (Франция и Англия): учебное пособие для аспирантов / Отв. ред. В.Ю. Кулакова. Москва: Проспект, 2017. 263 с.
16. Сильвестрі Е. Процедура дрібних позовів: міркування та ідеї з Європи й Італії для українських реформ. *Право України*. 2017. №8. С. 150.
17. Середня заробітна плата за регіонами за місяць у 2017 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/reg_zp_m/reg_zpm17_u.htm (дата звернення: 02.03.2018).
18. Васильєв С.В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. Київ: Алерта, 2015. 352 с.
19. Сильвестрі Е. Процедура дрібних позовів: міркування та ідеї з Європи й Італії для українських реформ. *Право України*. 2017. №8. С. 147-154.